

UDK 272-736:316.653:316.776
Primljeno: 10. 1. 2013.
Prihvaćeno: 8. 5. 2013.
Prethodno priopćenje

JAVNO MNIJENJE I DIJALOG U CRKVI

Suzana PERAN

Informativna katolička agencija (IKA)
Kaptol 4, 10 000 Zagreb
suzanavp@gmail.com

Juraj Mirko MATAUŠIĆ

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d, 10 000 Zagreb
mirko.matausic@ofm.hr

Sažetak

Članak se bavi poimanjem javnoga mnijenja i dijaloga u Crkvi i u društvu. Na temelju literature s područja teorije medija te dokumenata Drugoga vatikanskoga koncila i crkvenih dokumenata o sredstvima društvene komunikacije prikazuje se razvoj ideje o javnosti i javnome mnijenju u građanskom društvu i u Crkvi. Također se ukazuje na probleme koji nastaju kad se pojmovi i modeli građanskoga društva primjenjuju na odnose u Crkvi. Pritom se pozornost posvećuje pravu na informaciju (koje je papa Ivan XXIII. smatrao jednim od temeljnih ljudskih prava) kako ga vide svjetovni i crkveni dokumenti. Naglašava se da je Drugi vatikanski koncil dijalog shvatio kao bitnu odrednicu daljnega života Crkve, a to inzistiranje na dijalogu bilo je jedan od elemenata kojima je Koncil pokušao pomiriti Crkvu s tekovinama moderne. U kontekstu rasprave o javnosti i javnom mnijenju riječ je i o publici koja se mijenja razvojem modernih medija te predstavlja izazov crkvenome pastoralnom i navjesticiteljskom djelovanju. U zaključku se ističe uloga katoličkih ustanova, glasila i novinara u stvaranju dijaloga u Crkvi i u oblikovanju crkvenoga javnog mnijenja. Upozorava se i na obvezu Crkve, koju si je sama postavila svojim dokumentima, da sudjeluje u stvaranju javnoga mnijenja u društvu te također i na važnost odgoja vjernika laika kako bi bili u stanju zastupati kršćanska načela u društvenom dijalogu.

Ključne riječi: javnost, javno mnijenje, dijalog, publika, sredstva društvene komunikacije, pravo na informaciju.

Uvod

Drugi vatikanski koncil u svojim je dokumentima istaknuo neophodnost dijaloga koji se nametao kao goruća potreba toga vremena. Svijet je bio podijeljen na ideološke i vojne blokove koji su međusobno bili u Hladnom ratu, koji je pak stalno prijetio da prijeđe u pravi, treći svjetski ili nuklearni rat. Sama Katolička crkva uživala je, nakon povijesnih podjela, pa i vjerskih ratova među kršćanima, svoj unutrašnji mir, jedinstvo i stabilnost. Nakon dugoga povijesnog puta, na čijem je početku bila mala fleksibilna bratska zajednica unutar okrutnoga robovlasničkog sustava staroga svijeta, došla je u stanje u kojem je sama imala krute hijerarhijske strukture, otuđene od svijeta ali i sve više od svoje vjerničke baze, strogu dogmatski učvršćenu doktrinu i latinski kao službeni jezik. Dok je u komunističkom bloku Crkva bila progonjena ili marginalizirana uglavnom bez utjecaja na javno mnijenje, u demokratskim se društvima u pluralizmu mišljenja, stavova i uvjerenja morala boriti za svoj glas u javnosti. Pritom je osjećala da upravo ta pluralistička demokratska društva, s kojima je ona bila dugo u sukobu, ostvaruju neke vrednote koje su izvorno kršćanske i koje ne bi trebalo odbacivati. U takvim je okolnostima Crkva u dijalogu vidjela mogućnost naviještanja evanđelja i vršenja svoga poslanja u svijetu, ali i oblik odnosa s odijeljenim kršćanskim Crkvama, drugim vjerskim zajednicama i ateistima, kao i potrebu za svojim unutrašnjim životom. Pritom je posebno postala svjesna važnosti sredstava društvenoga priopćivanja ili medija. U nastojanju da za novo vrijeme odrede položaj Crkve u modernom svijetu i njezin pristup javnosti, crkveni su se oci trebali suočiti sa stečevinama i pojmovima modernoga pluralističkog društva, na političkom, gospodarskom, kulturnom, znanstvenom kao i medijskom području, odrediti stav Crkve prema njima, a i s mogućnošću da ono što je u njima pozitivno uvedu ne samo u rječnik nego i u praksu Crkve. Uz pojam i praksu dijaloga vezani su pojmovi javnost, javno mnijenje, sloboda mišljenja i izražavanja, pravo na informaciju i sl. U tom je pogledu već postojala kratka tradicija u dokumentima papa Pija IX. i Pija XII. koji su nakon dugog razdoblja sukoba Crkve s tzv. lošom štampom počeli medije promatrati objektivno, kao nešto u sebi dobro.

Ovaj tekst nastaje povodom obljetnice početka Drugoga vatikanskog koncila, donošenja dekreta o sredstvima društvene komunikacije *Inter mirifica*¹ i proslavljene 40. obljetnice pastoralne upute *Communio et progressio*,² koja je

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Inter mirifica. Dekret o sredstvima društvenog saobraćanja* (4. XII. 1963.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 1970. (dalje: IM).

² PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENOG PRIOPĆAVANJA, *Communio et progressio. Pastoralni naputak izrađen nalogom II. vatikanskog sabora radi primjene Dekreta o*

središnji crkveni dokument o medijima nastao po nalogu Drugoga vatikanskog koncila i u kojemu su rezultati istraživanja javnoga mnijenja i medija povezani s teologijom. Na temelju literature s područja teorije medija i analize koncilskih dokumenata te crkvenih dokumenata o sredstvima društvenih komunikacija pozabavit ćemo se značenjem javnoga mnijenja i javnosti u društvu i u Crkvi kao i značenjem s njima povezanih sloboda te dijaloga Crkve sa svijetom i unutar nje same.

Povijesni se procesi, naime, nastavljaju i problemi Crkve u suvremenom svijetu koje je započeo rješavati Drugi vatikanski koncil još nisu riješeni. U međuvremenu model građanskoga društva i pluralističke demokracije pokazao se još uspješnijim, iznio je povijesnu pobjedu nad totalitarističkim komunizmom i proširio se diljem svijeta, doduše sa svim svojim problemima i poteškoćama, s krizama, ali i očitim napretkom na području ljudskih prava, uklanjanja siromaštva, produženja životnoga vijeka pojedinaca itd. Istodobno takvo društvo dovodi u pitanje neke vrednote koje Crkva ima ali mu ih ne uspijeva razumljivo navijestiti.

U ovom članku ne možemo, naravno, nuditi rješenja nego želimo posvijestiti probleme i njihove uzroke. Naime, stalno se u crkvenoj javnosti čuje pitanje kako to da katolika ima u Hrvatskoj oko 86% a nisu u stanju imati svoje medije koji bi mogli bar približno konkurirati svjetovnim? Zašto o najjačim medijima, televiziji i dnevnim novinama ne možemo ni sanjati? I nadalje, kako to da ima tako malo vjernika kako u javnim medijima tako i u strukturama vlasti?

1. Javno mnijenje i javnost

Pojam javnoga mnijenja modernog doba istaknuo je Jean-Jacques Rousseau (1750.), ali fenomen je opisan već u djelima grčkih i rimskih pisaca, a pojavljuje se u literaturi od XVI. stoljeća.³ Danas se smatra da ne postoji neko jedinstveno javno mnijenje. Zbog toga se autori i razlikuju u njegovu opisivanju. Ono je »fikcija koja svoje značenje iskazuje kao radna hipoteza u teoretskim modelima«⁴. Javno mnijenje je psihosocijalni, politički i komunikološki fenomen pa se onda s tih stajališta i istražuje. Istraživanja pokazuju da to nije neka čvrsto uokvirena, statična i pouzdano mjerljiva pojava, nego više *socijalni pro-*

sredstvima društvenog priopćivanja istoga Sabora (23. V. 1971.), Zagreb, 2002. (dalje: CP).

³ Usp. Elisabeth NOELLE-NEUMANN – Winfried SCHULZ (ur.), *Das Fischer Lexikon. Publizistik*, Frankfurt, 1971., 210.

⁴ Kurt KOSZYK – Karl H. PRUYS (ur.), *Dto Wörterbuch zur Publizistik*, München, 1973., 263.

ces koji se veže na pojedine objekte, okolnosti i osobe, a nastaje kao produkt pojedinačnih mišljenja koja se moraju oblikovati prije nego što nastane javno mnijenje.⁵ U tom smislu bi se onda javno mnijenje moglo definirati kao konsenzus svih izraženih stajališta okupljenih oko neke teme u javnoj raspravi koji se stvara tijekom vremena. Do spontanog oblikovanja javnoga mišljenja dolazi ondje gdje postoji sloboda javne rasprave i gdje neki predmet ili tema budi interes većine društva.⁶

1.1. Konstrukcija javnoga mnijenja

Sredstva društvene komunikacije (tisak, radio, televizija i internet) po sebi su razumljiva sredstva stvaranja, kontrole i manipulacije javnoga mnijenja, premda nisu jedina. Tako je to u totalitarnim društvima, gdje javno mnijenje nameće državno ili jednopartijsko vodstvo preko svojih izvršnih organa, ali i u demokracijama, gdje nema monopola nad javnim mnijenjem vrlo su jaka nastojanja političkih moćnika ili privatnih interesnih skupina da utječu na javno mnijenje ili njime upravljaju.⁷ Ipak, često se preuveličava ili umanjuje utjecaj sredstava društvene komunikacije na javno mnijenje. Dok je vladala teza o medijima kao velesili, smatralo se da pojedinac stoji sam nasuprot njihovoj poruci. No, već prva društvena istraživanja medijske komunikacije pokazala su da je oblikovanje mišljenja pojedinca puno više vezano na malu skupinu (obitelj, prijateljski krug, kolege na radnom mjestu) u kojima veliku ulogu igraju tzv. »vođe mišljenja« te se mišljenje skupina i pojedinaca oblikuje u dva koraka ili na dvije razine: vođe mišljenja dobivaju ideje od medija i onda ih šire u krugu svoga utjecaja.⁸ Spomenimo uz to, odmah, da upravo činjenica jakog utjecaja neposrednoga socijalnog okruženja na mišljenje pojedinca pa onda i na javno mnijenje ili na njegov promjenjivi tijek, ukazuje na velike mogućnosti crkvenih zajednica koje mogu itekako neutralizirati tendencije često protivne Crkvi i njezinu učenju.

U svojoj ranoj fazi liberalizam je javno mnijenje shvaćao kao ukupnost političkih izražavanja javnih osoba. Javnost se pritom shvaćala kao nešto otvoreno, poznato, pristupačno, kao svima otvoren prostor, te je neodvojiva i povezana s funkcioniranjem demokracije i kontrolom vlasti u demokratskim

⁵ Usp. Isto.

⁶ Više o tome vidi u: Scott M. CUTLIP – Allen H. CENTER – Glen N. BROOM, *Effective Public Relations*, New Jersey, 2000.

⁷ Usp. Kurt KOSZYK – Karl H. PRUYS (ur.), *Dto Wörterbuch zur Publizistik*, 264.

⁸ Usp. Anne GREGORY, *Odnosi s javnošću: Planiranje i upravljanje kampanjama*, Zagreb, 2006., 107.

zemljama, pri čemu važnu ulogu imaju i mediji.⁹ Tako njemački autor Albert E. Schäffle (1875.) ističe da sloboda tiska ima eminentno značenje za funkcioniranje društva i smatra da javno mnijenje nastaje kao reakcija publike na temelju određenih vrednota.¹⁰ U to se doba tisak počinje shvaćati kao sugovornik u društvu i sredstvo rasprave ili obračuna s političkim i ideološkim neistomišljenicima. Ta je teorija govorila samo o odgovornosti javnih glasila dok se sredinom XX. stoljeća razvijaju teorije koje povrh toga govore i o slobodi i pravu javnosti na informaciju. Iz te teorije nastaje i svijest o društvenoj odgovornosti medija prema publici.¹¹ Sredstva društvene komunikacije kasnije se shvaćaju u službi javnosti jer pomažu u procesu ne samo stvaranja javnoga mnijenja nego i donošenja odluka. Političari moraju računati s time što o njihovim odlukama misli većina građana koji će glasovati na sljedećim izborima. Stoga nije važno samo javno očitovano mišljenje, nego i ono koje građani zadržavaju za sebe jer će, na koncu, na temelju toga i birati. A do tih se mišljenja dolazi raznim metodama demokopskih istraživanja.

Odnosom javnog mnijenja, demokracije i medija bavio se početkom XX. stoljeća Walter Lippmann, koji je smatrao da javne nazore treba oblikovati za novinstvo »a ne da ih oblikuje novinstvo, kako je danas slučaj«¹² i na tom području vidi zadaću političke znanosti. Kasnije će govoriti o »fantomskoj javnosti«¹³, tumačeći da suvereni i sveznajući građanin glasač ne postoji i nalazi se samo u teoriji jer prosječni građanin nema znanja ni interesa za upravljanje društvom. Odnos demokratske vlasti i javnog mnijenja posebno je istraživao američki znanstvenik Harold D. Lasswell¹⁴ ispitujući utjecaj medija na kreiranje javnog mnijenja u demokratskome društvu. Ustvrdio je kako postoji suodnos demokratske vlasti i javnog mnijenja. Javno mnijenje koje se razvija unutar javnosti nastalo je, kako tumači Habermas,¹⁵ okupljanjem tadašnjih elita koje raspravljaju najprije o literarnim pitanjima a zatim i o politici i odlukama vlasti. Stoga javno mnijenje postaje i izazov vlastodršcima. Tako se postojanje javnosti i javnoga mnijenja povezuje i s pravom izražavanja i slobodom tiska te nastankom demokratskih vladavina sve do danas kad su druš-

⁹ Više o političkom poimanju javnosti vidi u: Zvonko POSAVEC, *Javnost i demokracija*, u: *Politička misao*, 41 (2004.) 1, 5–10.

¹⁰ Usp. Heinz PÜRER, *Publizistik- und Kommunikationswissenschaft*, Konstanz, 2003., 34.

¹¹ Više o tome vidi u: Nico CARPENTIER, *Media and Participation*, Bristol – Chicago, 2011., 26–40.

¹² Walter LIPPMANN, *Javno mnijenje*, Zagreb, 1995., 30.

¹³ Walter LIPPMANN, *The Phantom Public*, New Brunswick – London, 2009.

¹⁴ Usp. Harold D. LASSWELL, *Democracy Through Public Opinion*, Wisconsin, 1941.

¹⁵ Usp. Jürgen HABERMAS, *Javno mnenje. Istraživanje u oblasti jedne kategorije građanskog društva*, Beograd, 1969., 35s.

tvne elite ovisne o javnom mnijenju pri dolasku na vlast, procjeni uspješnosti kao i kada gube vlast.

Posebno se javnim mnijenjem bavila njemačka znanstvenica Elisabeth Noelle-Neumann,¹⁶ koja je razvila teoriju o »spirali šutnje« koja je potaknula brojna i opsežna znanstvena istraživanja. Njezino je polazište da se ljudi boje društvene izolacije pa u javnim situacijama radije šute nego što se javljaju za riječ ako misle da su sa svojim mišljenjem u manjini. Mediji su u stanju ljudima posredovati dojam da su s nekim mišljenjem u manjini ili u većini. Često se događa da se mala skupina vrlo angažiranih ljudi domogne medija i preko njih širi određeno mišljenje koje je u početku suprotno mišljenju većine. Ali kako se ono stalno ponavlja u medijima, pojedinci se boje da bi se mogli naći u manjini pa se prilagođavaju i tako s vremenom prihvaćaju to novo mišljenje dok ono ne prevlada. Zbog toga je važno javljati se za riječ jer je javno mnijenje, jedinstveno ili sve više fragmentirano, ovisno o medijima i njihovoj publici ili publikama.

1.2. Pravo na informaciju

Kao pretpostavku *slobodnoga oblikovanja javnoga mnijenja* u većini demokratskih država ustav jamči građanima cijeli niz temeljnih sloboda i prava koja predstavljaju obranu pojedinca protiv države, odnosno štite područje slobode građana od presizanja javne vlasti. Najviša vrednota je ljudsko dostojanstvo, a nadalje su tu pravo na osobni razvoj, pravo na život i tjelesnu nepovredivost, sloboda osobe, načelo ravnopravnosti svih pojedinaca, sloboda vjeroispovijesti i savjesti, te konačno sloboda mišljenja, sloboda medija i pravo na informaciju. Te slobode zastupa liberalizam XIX. stoljeća i liberalna teorija o slobodi tiska.

Pravo na informaciju smatra se pravom svakoga čovjeka a informiranost je pretpostavka demokratskog društva. O tome govori i *Opća deklaracija o ljudskim pravima* iz godine 1948., koja ističe da svatko ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja te pravo traženja, primanja i širenja informacija.¹⁷ Također se na temelju slobodnoga pristupa informacijama i posjedovanju uređaja za primanje informacija govori o podjeli na bogate i siromašne.

¹⁶ Usp. Elisabeth NOELLE-NEUMANN, *Öffentlichkeit als Bedrohung: Beiträge zur empirischen Kommunikationsforschung*, Freiburg – München, 1977., 169s.

¹⁷ Usp. Juraj HRŽENJAK, *Međunarodni i europski dokumenti o ljudskim pravima. Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi*, Zagreb, 1992., 125; *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, usvojena na općoj skupštini UN-a 10. prosinca 1948., u: <http://www.ffzg.unizg.hr/hredc/Deklaracijalj.pdf> (12. XI. 2012.).

Papa Ivan XXIII. smatrao je pravo na informaciju jednim od temeljnih ljudskih prava jer čovjek po naravi ima pravo tražiti istinu i, poštujući moralni red i opće dobro, izreći svoje mišljenje. Slobodno traženje istine događa se u javnom razgovoru i slobodnoj komunikaciji u društvu, a pritom se treba voditi ljudskom savješću.¹⁸

O potrebi »da suvremeni čovjek bude ispravno, prikladno, potpuno i vjerno obaviješten« opširno piše i *Communio et progressio* i potiče pojedince da budu aktivni u stjecanju informacija. Dokument ukazuje i na poteškoće na koje nailazi ostvarenje toga prava, ali i na granice toga prava kad je riječ o tome da se zaštiti »dobar glas pojedinaca i društva, pravo na privatni život... obitelji i pojedinih ljudi« (CP 34–43). Crkveni dokument *Etika na Internetu*¹⁹ u br. 10 govori o *digitalnom jazu*, na što je upozorila i britanska vlada u dokumentu *Digital Britain Report 2009.*, ističući veliku digitalnu podjelu u tamošnjemu društvu. U dokumentu *Communities in Control 2008.* istaknuto je na temelju istraživanja da se većina britanskih građana osjeća isključenom iz donošenja odluka na razini lokalnih zajednica.²⁰ Stoga je pitanje na koji način sredstva društvene komunikacije, u našem slučaju katolički mediji, mogu pomoći u prevladavanju toga jaza i potaknuti na veće uključivanje svih dijelova javnosti, posebice onih koji su iz različitih razloga na rubu društva, u dijalog i sudjelovanje u donošenju odluka za opće dobro. Pritom javnost, kako je to istaknuo papa Benedikt XVI., treba postati prostor očitovanja neotuđive ljudske slobode.²¹

A kad je riječ o Crkvi, zanimljivo je da koncilski dekret *Inter mirifica* govori o pravu na informiranje na stari način, obrambeno – kao o pravu Crkve da koristi sredstva društvene komunikacije kako bi radosna vijest doprla do svih krajeva zemlje, prema govoru Pija XI. godine 1931. prigodom utemeljenja Radio Vatikana. Tu se na Crkvu još ne gleda kao na zajednicu vjernika, nego hijerarhijski. Pastoralna instrukcija *Communio et progressio* ne govori više o pravu Crkve da koristi medije, nego o pravu članova Crkve, vjernika na informaciju te ističe kako se »mora pojedinim vjernicima priznati pravo da budu obaviješteni o svemu onome što im je neophodno za njihov odgovoran rad na

¹⁸ Usp. IVAN XXIII., *Mater et Magistra*. Enciklika o suvremenom razvoju socijalnog pitanja koji valja uskladiti s kršćanskim načelima (15. V. 1961.), br. 26, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnoga nauka*, Zagreb, 1991.

¹⁹ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE, *Etika na Internetu* (28. II. 2002.), u: PAPINSKO VIJEĆE ZA DRUŠTVENA OBAVIJESNA SREDSTVA, *Crkveni dokumenti o Internetu*, Zagreb, 2002., br. 10.

²⁰ Usp. Nick COULDRY – Sonia LIVINGSTONE – Tim MARKHAM, *Media consumption and public engagement*, London, 2010., XVII.

²¹ Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009., br. 57.

području crkvenog života« (CP 119). Taj dokument, koji je nastao na temelju koncilске odredbe, traži načine kako mediji, koji su nepobitna stvarnost, mogu pridonijeti »kršćanskim« ciljevima – zajedništvu i napretku čovječanstva. On vidi svijet kao veliki okrugli stol za kojim se svjetska javnost oblikuje pomoću izmjene mišljenja i informacija (usp. CP 19, 73), dakle u dijalogu.

1.3. Javnost

Teško je odrediti što je to javno, pa se najčešće javno definira »politički« – ono što je od općeg interesa, za razliku od onoga što je samo interes pojedinca ili neke skupine.²² Charles Taylor tako javnost definira kao »središte diskusije« u kojem društvo dolazi do zajedničkog mišljenja o važnim pitanjima.²³ Javnost je područje u koje se obični ljudi dnevno mogu uključiti i sudjelovati, a uključuje opću javnost kao i mjesne i pojedinačne javnosti.²⁴ Pritom se može govoriti i o zadaćama pojedinca, građanina prema društvu. Tako se tumači da su zadaće građanina da glasuje, sudjeluje u društvenom životu svoje zajednice te da komunicira, odnosno slobodno izražava svoje mišljenje i diskutira o društveno aktualnim temama.²⁵ Dakle, u demokratskome društvu građanin je subjekt koji se slobodno uključuje u život društva i u rasprave koje se u javnosti vode. Ima prava i odgovornosti.

U suvremenom demokratskom društvu mediji su njegov konstitutivni dio, pa se javnost označuje i kao zbir publika svih medija.²⁶ Publika se tijekom povijesti mijenjala, od izravnih slušača govornika u grčko doba i obrazovanih elita koje mogu čitati pisane tekstove pa sve do masovne publike kojoj se obraćaju sredstva masovne društvene komunikacije.²⁷ Dugo se isticalo da je publika masovnih medija raspršena, a riječ je o pojedincima ili malim skupinama koje svjesno ili slučajno, na različitim mjestima (npr. kod slušanja radija) i u različito vrijeme (kod čitanja novina) primaju informacije koje mediji odašilju.²⁸ Današnje teorije publiku više ne smatraju samo masom međusobno nepovezanih pojedinaca kojima je zajedničko samo konzumiranje medijskih sadržaja, nego je u doba *medija na zahtjev* ciljana publika pojedinac koji je aktivan

²² Usp. Charles TAYLOR, *Modern Social Imaginaries*, Durham, 2004., 104.

²³ Usp. *Isto*, 87.

²⁴ Usp. Nick COULDRY – Sonia LIVINGSTONE – Tim MARKHAM, *Media consumption and public engagement*, 30.

²⁵ Usp. John DEWEY, *The Public and Its Problems*, Chicago, 1946., 114–115.

²⁶ Usp. Heinz PÜRER, *Einführung in die Publizistikwissenschaft*, Konstanz, 1998., 57s.

²⁷ Usp. Nico CARPENTIER, *Media and Participation*, 64–68.

²⁸ Usp. Gordan ČRPIĆ – Mirko Juraj MATAUŠIĆ, Povjerenje u medije, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1999.) 4, 663–672.

u recepciji medijskih sadržaja, u njihovu komentiranju i širenju u svom krugu djelovanja. Tako dolazi do fragmentacije publike, a dosljedno tome i fragmentacije javnoga mnijenja, te se ponekad čini da ljudi koji žive jedni pokraj drugih imaju toliko različita mišljenja i stavove kao da žive u paralelnim svjetovima.

Premda se javnost nikad nije konstituirala samo preko medija, oni ipak na nju imaju velik utjecaj. I danas se mlada populacija o različitim pitanjima informira i očituje preko medija, među kojima sve više prevladava internet, odnosno društvene mreže koje postaju mjesto izražavanja mišljenja o pojedinim temama. Stoga u tome kontekstu propitivanje uloge medija u oblikovanju javnosti i stvaranju javnog mnijenja stoji pred novim izazovima. Dok se prije govorilo ponajprije o publici, a publika su svi oni do kojih dopire medijski sadržaj, kao selektivnoj, motiviranoj ili otpornoj na utjecaj medija, teoretičari danas sve više govore o aktivnoj publici. Teorija o *agenda-setting* tvrdi da mediji ne mogu određivati što će ljudi vjerovati (važno je toga se prisjetiti i kada je riječ o izvještavanju o Crkvi i crkvenim temama u svjetovnim medijima), ali mogu nametati teme za diskusiju, a to čine isticanjem ili prešućivanjem nekih događaja, pitanja ili osoba.²⁹ Tu se može spomenuti i teorija *instrumentalne aktualizacije* koja objašnjava postupke u medijima kad se jednostrano ističu činjenice koje podupiru teze medija ili novinara, a zanemaruju one druge, donose se vijesti koje odgovaraju unaprijed određenom komentaru. Mediji se pritom shvaćaju kao stvaratelji javnoga mnijenja, a ne objektivni izvjestitelji. Njihova uvjerenja utječu – više ili manje nesvjesno – već kod istraživanja, a onda još više kod vrednovanja i prezentacije vijesti u mediju. Poziva se na oportuna glasila, s njima se usuglašuje, a druge se prešućuje ili se na njih ne obazire.³⁰

Nasuprot takvim manipulacijama medija stoje njihovi korisnici, publika ili javnost koja bira medijske sadržaje i shvaća ih u suodnosu s vlastitim interesima, iskustvom i sociodemografskim zaleđem, jednako kao što to čine s ostalim idejama, sadržajima i proizvodima s kojima dolaze u dodir.³¹ Stoga je već Jürgen Habermas pisao o nestanku javnoga mnijenja u klasičnom smislu, tumačeći da informacija postaje predmet trgovine, a mediji su sredstva kulture konzumiranja.³² Po njemu djelotvorna, pa i legitimna, iako manipulirana, jav-

²⁹ Usp. Dennis McQUAIL, *McQuail's Mass Communication Theory*, London, 2010., 548–549.

³⁰ Usp. Hans Mathias KEPLINGER, *Instrumentale Aktualisierung – Grundlage einer Theorie publizistischer Konflikte*, u: Max KAASE – Winfried SCHULZ (ur.), *Massenkommunikation. Theorien, Methoden, Befunde. Sonderheft der Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Opladen, 1989., 199–222. Također usp. Heinz PÜRER, *Publizistik- und Kommunikationswissenschaft*, 134s.

³¹ Usp. Nick COULDRY – Sonia LIVINGSTONE – Tim MARKHAM, *Media consumption and public engagement*, 35.

³² Usp. Jürgen HABERMAS, *Javno mnenje*, 202–221.

nost ima funkciju strukturirati pažnju ljudi kroz određena tematska područja tako da druge teme, probleme i argumente potisne ispod praga zamjetljivosti.³³

Novi mediji sa svojim tehnikama i sve veća sadržajna ponuda u njima omogućavaju publici, zapravo je prisiljavaju da bude aktivna i izabire iz medijskih sadržaja ono što joj odgovara i što je zanima, i kada će to i na koji način koristiti. Publika ocjenjuje ono što je objavljeno u medijima, kritizira medijske sadržaje, propituje ih kroz forume, ispravlja tekstove objavljene na *on-line* izdanjima novina, ostavlja komentare na mrežnim stranicama.³⁴ Tako se stvara autonomija publike koja može utjecati na sadržaje sredstava društvene komunikacije, može ih kreirati (*myspace, youtube, blogovi...*) i dalje ih prosljeđivati. Tako se gubi razlika između onih koji stvaraju medijske sadržaje, komunikatora, novinara, i onih koji ih konzumiraju, recipijentata.³⁵ Korisnici medija i sami postaju kreatori medijskih sadržaja koje objavljuju na društvenim mrežama, blogovima, vlastitim mrežnim stranicama, unosom tekstova ili sadržaja na različite javne servise, sudjelovanjem u *reality* programima koji prate život neke »prosječne« obitelji koja, da nije dio toga programa, nikada ne bi dospjela u javnost. Tome pomažu nove tehnike, kao *web*-alati, recimo *web 2.0* preko kojih mnoštvo ljudi sudjeluje u masovnoj komunikaciji.³⁶

Tih je promjena svjesna i Crkva, pa papa Benedikt XVI. u porukama za Svjetski dan sredstva društvene komunikacije, od 2009. do najnovije za 2013. godinu, govori o internetu i društvenim mrežama, ističući »da nove digitalne tehnologije uvjetuju duboke promjene u modelima komunikacije i u ljudskim odnosima«³⁷. Svakako je taj novi način komuniciranja, posebno među mladima, izazov i za pastoralno i navjestiteljsko djelovanje Crkve, kao i za dijalog i oblikovanje javnoga mnijenja unutar Crkve. Naime, čovjek postmoderne često u Crkvi gleda samo jednu od ponuda, pabirči iz crkvenoga nauka ono što mu odgovara, pitajući se što u tome nauku ima za mene i što ja imam od pripadanja Crkvi ili nekoj vjerskoj zajednici.

Napomenimo još da se crkvena javnost ne konstituira samo pomoću vlastitih medija, iako su oni važni, nego i *javni društveni mediji* utječu na vjernike i kler, ali prije svega se ta javnost konstituira i konstruira drugim, izravnim

³³ Usp. Jürgen HABERMAS, *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*, Frankfurt am Main, 1973., 99.

³⁴ Usp. Philip M. NAPOLI, *Audience Evolution*, New York, 2010., 76–77.

³⁵ Usp. *Isto*, 78.

³⁶ Usp. *Isto*, 81.

³⁷ BENEDIKT XVI., Poruka za 43. svjetski dan sredstava društvene komunikacije. Nove tehnologije, novi odnosi (24. I. 2009.), u: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=110467> (27. XI. 2012.).

putovima komunikacije kao što su različita bogoslužna, obredna, slavljenička i hodočasnička okupljanja, u kojima crkveni komunikatori imaju izravan odnos sa svojom javnošću. Čini se da je to još uvijek dominantan oblik komunikacije u Crkvi kojemu nove medijske mogućnosti mogu biti snažna pomoć.

1.4. Javno mnijenje u Crkvi

Javno mnijenje u Crkvi imalo je u prvim crkvenim vremenima važnu ulogu, recimo pri izboru biskupa. No, ni onda nije uvijek bilo jedinstveno, pa je još sv. Augustin pozivao kršćane da među njima treba vladati »*in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas* / u bitnim stvarima jedinstvo, u dvojbenima sloboda, a u svemu ljubav«³⁸. Pio XII. je u tom smislu slobodu javnog mnijenja u Crkvi za svoje vrijeme ograničio na stvari o kojima je dopuštena slobodna diskusija, odnosno na ono što se naziva *ius humanum*, ono što je ovozemno, to jest nastalo kao socijalna i povijesna datost.³⁹ A shvaćanje crkvene javnosti razvijalo se kroz različita teološka promišljanja o crkvenome i društvenome životu, aktivnostima i naviještanjima crkvenoga učiteljstva. Iz tih promišljanja ponekad su nastajale napetosti i nerazumijevanja. Danas se crkvena javnost najčešće tumači kao pomoć crkvenome vodstvu u donošenju važnih odluka.⁴⁰

Papa Pio XII. vidio je u slobodnom izražavanju mišljenja i u dobrome funkcioniranju javnoga mnijenja jamstva građanskih i ljudskih prava protiv državne svemoći koja zarobljava pojedinca. Stoga je on javno mnijenje vidio kao predmet skrbi ne samo novinara i izdavača nego i građana, jer je svaki građanin pozvan sudjelovati u društvenom razgovoru a pravo na izražavanje mišljenja temeljeno je na naravnom pravu. Za njega je javno mnijenje kao »naravna jeka koja više-manje odražava događaje te raspoloženje i sudove ljudi«⁴¹. Pio XII. je ulogu novinara vidio kao posrednika, a slobodu tiska kao

³⁸ Također usp. IVAN XXIII., Ad Petri cathedram – encyclical of pope John XXIII on truth, unity and peace, in a spirit of charity (29. VI. 1959.), u: http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_29061959_ad-petri_en.html (26. XII. 2012.), br. 72.

³⁹ Usp. Hans VORGRIMLER, Öffentliche Meinung, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, VII, Freiburg, 1986., 1118.

⁴⁰ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, Okolnosti novog vremena. Svijet u kojemu dominiraju obavijesna sredstva, u: Mirko MATAUŠIĆ – Suzana VRHOVSKI (ur.), *Zbornik predavanja Kolokvija o crkvenim dokumentima o obavijesnim sredstvima*, Zagreb, 1995., 7–13, 8.

⁴¹ PIO XII., Govor sudionicima Međunarodnog kongresa katoličkih novinara u Rimu (17. II. 1950.), u: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1950/documents/hf_p-xii_spe_19500217_la-presse_it.html (20. XI. 2012.). Usp. CP 25.

nešto neophodno ali ne i kao naravno pravo.⁴² A glede javnoga mnijenja u Crkvi, on je govorio da bi njegov nedostatak bio krivnja pastira i vjernika.⁴³ Takav govor o javnom mnijenju u Crkvi bio je, nakon stava Pija X. iz enciklike *Vehementer nos* iz godine 1906. »da poslušno stado treba slijediti svoga pastira«⁴⁴, otvaranje znakovima vremena i poticaj da se o javnosti i dijalogu govori na Drugom vaticanskom koncilu.⁴⁵ Ugledni teolog Karl Rahner već je 1953. godine napisao osvrt na govor pape Pija XII. istaknuvši da javno mnijenje pretpostavlja slobodu govora svakog pojedinca i da se može ostvariti samo onda ako svi imaju pravo izraziti što misle. Javno mnijenje, kako ga je shvaćao Rahner, bilo bi od pomoći crkvenom učiteljstvu u donošenju odluka jer bi na temelju njega moglo shvatiti probleme vremena, razmišljanja i osjećaje vjernika, premda bi ono pokazalo i različitost mišljenja među katolicima. Ta raznolikost ne bi štetila Crkvi, mislio je njemački teolog, koji je u tome osvrtu zahtijevao »pravno regulirane oblike djelotvornosti javnoga mnijenja«⁴⁶.

Drugi crkveni dokumenti ističu da društvo ima pravo na obaviještenost utemeljenu na istini, slobodi, pravdi i solidarnosti.⁴⁷ Pritom ne razdvajaju pravo na primanje i davanje informacija od prava na slobodu misli. No, kada pišu o pravu na informaciju, uvijek govore i o općem dobru osobe i društva.

Koncilski dekret *Inter mirifica* traži da se pomoću medija oblikuje i širi ispravno javno mnijenje (usp. IM 8). Od katoličkog tiska traži da oblikuje, učvršćuje i promiče javno mnijenje koje je suglasno s naravnim pravom i katoličkim naukom i načelima (usp. IM 14), a od katolika zahtijeva da čitaju i promiču katolički tisak i pomažu razvoj ostalih katoličkih medija.

Za nas je ovdje važno kako se značenje javnog mnijenja ističe u pastoralnoj uputi *Communio et progressio*. Ona snažno upozorava da Crkva mora imati javno mnijenje. Ponavlja sintagmu Pija XII. iz 1950. godine da bi njegov nedostatak bila »krivnja pastira i naroda«. U br. 25 *Communio et progressio* definira

⁴² Usp. Mirko MATAUŠIĆ, Iz povijesti crkvenih dokumenata o obavijesnim sredstvima, u: Mirko MATAUŠIĆ – Suzana VRHOVSKI (ur.), *Zbornik predavanja Kolokvija o crkvenim dokumentima o obavijesnim sredstvima*, 11.

⁴³ Usp. PIO XII., Govor sudionicima Međunarodnog kongresa katoličkih novinara u Rimu (17. II. 1950.).

⁴⁴ Pio X., *Vehementer Nos*. Enciklika o francuskom zakonu o separaciji (11. II. 1906.), br. 8, u: http://www.vatican.va/holy_father/pius_x/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_11021906_vehementer-nos_en.html (10. XII. 2012.). Također usp. CP 25.

⁴⁵ Usp. Wolfgang SEIBEL, Das freie Wort in der Kirche, u: *Stimmen der Zeit*, (1996.) 4, 217–218.

⁴⁶ Usp. Isto. 217–218.

⁴⁷ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 415.

javno mnijenje i kasnije ga povezuje s neophodnošću slobode mišljenja i njihove izmjene, da bi se tako došlo do odluka za opće dobro. Takvo javno mnijenje utječe na javne djelatnike, ali i na građane da se orijentiraju u izborima, u udruživanju i organiziranju zauzimanja za svoje interese. To su u građanskom društvu realne mogućnosti, koliko god ih je teško ostvariti.

U Crkvi javno mnijenje ipak realno ima drukčiji značaj. Ponajprije ono nema velik utjecaj na odluke crkvenih poglavara: moguće je da se one donose bez obzira na to mnijenje ili čak protiv njega. Zato u Crkvi ne postoji toliko izražen interes za javno mnijenje kao u građanskom društvu. I pitanje je što to javno mnijenje u Crkvi uopće sadrži, koje ideje, koje probleme, koja rješenja, koliko je ono rezultat stvarnog mišljenja ljudi, a koliko onoga što crkveno učiteljstvo propisuje i određuje? Među kojim članovima Crkve to javno mnijenje uopće postoji? Je li riječ o hijerarhiji i svećenstvu, ljudima koji su u crkvenoj službi, vjerničkoj jezgri ili i rubnim članovima i simpatizerima? Koja je tu uloga crkvenih medija? Koliko su publike crkvenih medija međusobno povezane, koliko se poznaju? Koliko izmjenjuju informacije i dijele mišljenja i stavove? Ta bi pitanja trebalo detaljnije istražiti da bi na njih mogao dati točan odgovor.

1.5. Javno mnijenje u Crkvi kao osjećaj vjere?

Pastoralna instrukcija *Communio et progressio* zahtijeva da crkveni poglavari stvore uvjete za slobodan unutarcrkveni dijalog i javno mnijenje u Crkvi te slobodu izražavanja i slobodu informacija unutar Crkve. Različite crkvene skupine i ustanove, kao i katolički mediji trebaju sudjelovati u unutarcrkvenoj komunikaciji i stvaranju javnog mnijenja u Crkvi. Okrugli stol mora zamijeniti piramidu koja je dotad prevladavala (usp. CP 88, 116, 120). U tom kontekstu dokument naglašava kako je neophodno da katolici budu svjesni da imaju istinsku slobodu govora i izražavanja koja se temelji na osjećaju vjere (usp. CP 116).

Stoga bismo mogli zapitati: Bi li ono što je građanskom društvu javno mnijenje u Crkvi bio osjećaj vjere, tj. *sensus fidelium*? Konstitucija Drugoga vatikanskog koncila *Lumen gentium*⁴⁸ o tome kaže sljedeće: »Ukupnost vjernika [...] ne može se u vjeri prevariti, i to svojstvo ona očituje nadnaravnim osjećajem vjere cijeloga naroda kad 'od biskupa sve do posljednjeg vjernika laika' pokazuje opće svoje slaganje u stvarima vjere i morala. Tim osjećajem vjere, što ga podržava Duh istine, Božji Narod pod vodstvom svetog učiteljstva, uz vjeru koja je jednom bila predana svetima, nepokolebivo pristaje, ispravnim

⁴⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium*. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21. XI. 1964.), br. 12, u: *Dokumenti* (dalje: LG).

sudom dublje u nju prodire i potpunije je primjenjuje u život« (LG 12). Ovdje je očito riječ strogo o pitanjima vjere i morala te o idealnom jedinstvu koje se, osim toga, događa pod vodstvom učiteljstva. Pitanje je koliko bi se jedinstvo toga osjećaja vjere moglo verificirati psihosocijalnim istraživanjem među vjernicima. U sadržaj toga osjećaja, čini se, ne bi išla praktična pitanja svakodnevnoga života, a još manje rješavanje političkih, društvenih i kulturnih problema. No, taj bi osjećaj vjere trebao biti kompas u rješavanju tih drugih pitanja. Da bi se zaista moglo o tome govoriti, trebali bi vjernici imati puno opsežnije i dublje poznavanje vlastite vjere, nego što ga sada imaju. Sloboda govora, kako o njoj govori *Communio et progressio*, mora se koristiti pod jakim vodstvom učiteljstva. Ona služi tome da bi »Božji narod pod vodstvom svetog učiteljstva i vjernim održavanjem njegova učenja nepokolebivo prianio uz predanu vjeru«. Crkvene vlasti trebaju se brinuti za slobodnu izmjenu govora i mišljenja te objaviti načela koja će promicati uvjete te izmjene (usp. CP 116).

Treba razlikovati znanstvena istraživanja od sigurnog nauka Crkve (usp. CP 118). A jedino takav sigurni nauk Crkve dopušteno je izlagati vjernicima. Dakle, pojedini katolici mogu slobodno istraživati, ako poštuju nepromjenjive istine vjere i ako »vjerno slijede učiteljstvo«. To će biti moguće ako su svi u tom dijalogu vođeni ljubavlju prema jedinstvu Crkve. Mediji su pritom, kaže se u *Communio et progressio*, u potrazi za novostima, skloni neprovjerena mišljenja izvući iz konteksta i dati im širok publicitet, a primatelji su pozvani razlikovati takva mišljenja od sigurnog nauka Crkve i biti svjesni da jezik medija mnoge istine vjere može iskriviti. Radi ostvarivanja javnog mnijenja u Crkvi treba, dosljedno tome, vjernicima priznati pravo da budu obaviješteni o svemu što je potrebno za njihov odgovoran rad u crkvenom životu. Zato mediji trebaju biti ne samo različiti i široko rašireni, doprijeti do svega vjerničkoga puka i, ako prilike traže, biti jasno katolički usmjereni (usp. CP 119). Uhu građanskog osjećaja za slobodu govora to zvuči kao suprotnost slobodi. Zato se s pravom postavlja pitanje mogu li se pojmovi koji se rabe u građanskom društvu primijeniti na Crkvu.

Nadalje *Communio et progressio* traži da se po svem svijetu uspostavi trajno kolanje obavijesti i misli između crkvenog autoriteta na svim razinama, katoličkih institucija i samih vjernika. Dakle i crkveni poglavari trebali bi biti dobro informirani da mogu zadovoljiti potrebe institucija i vjernika, a vjernici bi trebali biti obaviješteni o svemu što je važno za njihov vjernički život i svjedočenje u svijetu. U tu svrhu, *Communio et progressio* u br. 120 ističe da je potrebno podići odgovarajuće ustanove i opskrbiti ih prikladnim sredstvima: npr. informativne agencije, službeni izvjestitelji (rekli bismo danas: glasno-

govornici i uredi za odnose s javnošću), osigurati dvorane za sastajanje, pastoralna vijeća i sl.

Vrlo je važan zahtjev za transparentnošću na svim područjima, kad je riječ o crkvenim programima i njezinoj mnogostrukoj djelatnosti. Obavijesti o tome moraju biti što točnije, istinitije i otvorenije. Tajna se smije čuvati samo kad »treba sačuvati dobar glas i ugled nekog čovjeka ili obraniti prava pojedina i skupina« (CP 121). Možda je to pravilo bilo pogrešno shvaćeno u pitanju pedofilije, zaboravivši da je riječ o kriminalu. Zato pastoralna uputa jasno ističe da bi pritom trebala vladati pravila kao kod građanskih ustanova.

Premda ističe različite oblike komunikacije te definira odnos prema svijetu sredstava društvene komunikacije, pogrešno bi bilo pastoralnu instrukciju *Communio et progressio* shvatiti kao gotovo rješenje ili recept za odnose Crkve i medija. Naprotiv, ona je temelj i polazište za daljnji razvoj toga odnosa, za razvoj dijaloga unutar same Crkve kao i za dijalog Crkve sa svijetom.

Temeljne postavke *Communio et progressio*, unatoč novim okolnostima u razvoju medija i komunikacije, ostaju na snazi kad Ivan Pavao II. u apostolskom pismu *Brzi razvoj*⁴⁹ ističe da postoji veliko zanimanje za javno mnijenje u Crkvi i za Crkvu u javnom mnijenju (usp. BR 12). Papa upozorava da istine vjere ne mogu biti izložene proizvoljnim tumačenjima, treba poštovati dostojanstvo osobe, a u dijalogu se treba poštovati pravdu i razboritost. Komunikacija unutar crkvene zajednice treba biti transparentna i ići »prema konstruktivnom dijalogu u cilju promicanja ispravno informiranoga javnoga mnijenja unutar crkvene zajednice, kako bi ona bila sposobna za prosuđivanje« (BR 12). Pritom se, uz pravo i potrebu informiranosti, ističe i pravo na očuvanje »vlastite suzdržanosti a da to ne utječe na pravodobno i dostatno informiranje o crkvenim snagama«. Područje javnoga mnijenja i javnosti u Crkvi Ivan Pavao II. smatrao je područjem gdje je najviše potrebna suradnja vjernika laika i pastira (usp. BR 12).

2. Dijalog

Dijalog je miran način sučeljavanja mišljenja među ljudima, razgovor između dvoje ili više ljudi ili skupina u kojima se iznose argumenti *za* i *protiv* te se nastoji doći do suglasja. Razlikuje se od polemike koja označava borbu mišljenja koja je oštrija i u kojoj do izražaja dolaze i osjećaji, a mogu i prevladati. Logički ili čak znanstveno strukturirani dijalog naziva se diskurs. U vrijeme

⁴⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Brzi razvoj. Apostolsko pismo odgovornima za društvenu komunikaciju* (24. I. 2005.), Zagreb, 2006., br. 12 (dalje: BR).

Hladnoga rata i u utrci u naoružanju nastojalo se političare i visoke državne dužnosnike sukobljenih država dovesti na osobne susrete, da se međusobno upoznaju i imaju priliku razgovarati jer tako neprijatelji pred sobom imaju poznato ljudsko lice protiv kojega je teže upotrijebiti oružje nego protiv nepoznatoga. Tada i komunikacija preko medija lakše dobiva dijaloški značaj nego kad se ljudi ne poznaju.

2.1. *Dijalog u društvu*

U svjetovnoj literaturi o dijalogu se govori posebno u kontekstu političke komunikacije, gdje se na dijalog misli i onda kad je riječ jednostavno o komunikaciji. Njezina sloboda, zajedno sa slobodom mišljenja i govora, ima političku funkciju te je za građanski demokratski poredak konstitutivna jer omogućuje stalno sučeljavanje u borbi mišljenja koja je životni element toga poretka.⁵⁰ Dijalog se spominje u kontekstu javnoga diskursa o raznim pitanjima od općeg interesa, u okviru kojega sudionici imaju ravnopravan položaj te se pouzdaju u snagu argumenata. Poželjan bi tako bio dijalog građana i nositelja vlasti, političara i upravnih službenika koji bi trebali biti otvoreni njihovim potrebama i zahtjevima prigodom planiranja ili provođenja nekih javnih projekata. No, u tome se dovodi u pitanje postojanje smirenoga i ravnopravnog dijaloga jer predstavnici vlasti nisu zainteresirani, a položaj građana koji traže svoja prava takav je da im često preostaju samo oblici javnoga pritiska.⁵¹ Zapravo se očekuje dijalog na svim razinama i među svim skupinama da bi se donijele što pravednije odluke, a sudionici u dijalogu trebaju uvijek imati mogućnost bar se djelomično izboriti za svoja prava. Vlast koja ozbiljno želi dijalog s građanima treba ga voditi tako da oni mogu razumjeti probleme i da ne budu preopterećeni količinom pitanja i sadržaja jer je »cilj postići kritično prosuđivanje a ne bezvoljno sljedbeništvo, ne ovacije a niti 'progon vještica', nego dokaz realističke zrelosti, ne podložnika nego suverenog građanina države kao ravnopravnog partnera u dijalogu«⁵². Državni organi u zrelim demokra-

⁵⁰ Usp. Wolfganga HOFFMANN-RIEM – Wolfgang SCHUTZ, *Politische Kommunikation – Rechtswissenschaftliche Perspektive*, u: Otfried JARREN – Ulrich SARCINELLI – Ulrich SAXER (ur.), *Politische Kommunikation in der demokratischen Gesellschaft*, Opladen -Wiesbaden, 1998., 157.

⁵¹ Usp. Ortwin RENN – Bettina OPPERMAN, *Politische Kommunikation als Partizipation*, u: Otfried JARREN – Ulrich SARCINELLI – Ulrich SAXER, *Politische Kommunikation in der demokratischen Gesellschaft*, 355.

⁵² Klaus-Eckart GEBAUER, *Regierungskommunikation*, u: Otfried JARREN – Ulrich SARCINELLI – Ulrich SAXER, *Politische Kommunikation in der demokratischen Gesellschaft*, 469.

cijama trebaju potvrdu i podršku javnosti inače je njihovo političko djelovanje na duži rok nelegitimno i osuđeno na neuspjeh.

U komunikaciji demokratskoga društva općenito, a posebno u političkoj, neophodnu konstitutivnu ulogu imaju mediji, tako da se komunikacijske znanosti od svojih početaka bave pitanjima kao što su: Kako mediji upravljaju naš pogled na predmete javne rasprave? Jesu li oni adekvatni forum javnoga mnijenja? Koji utjecaj imaju mediji na izbore?

2.2. Dijalog kao bitna odrednica crkvenoga života

Dijalog je Drugi vatikanski koncil u svojim dokumentima shvatio kao bitnu odrednicu daljnijega života Crkve, kao otvaranje Kristu i njegovoj riječi u evanđelju članova Crkve unutar sebe i s pripadnicima ostalih kršćanskih Crkava te cijeloga svijeta, o čemu posebno govori pastoralna institucija *Gaudium et spes*.⁵³ Stoga će se kasnije tumačiti kao životni prostor bez kojeg nema istinskog susreta s Riječju ni vjerodostojnoga svjedočanstva u svijetu pa se od Crkve traži da bude u živom unutarnjem katoličkom dijalogu.⁵⁴ U *Gaudium et spes*, uvažavajući pravo na informaciju, kaže se da čovjek, poštujući moralni red i opće dobro, može slobodno istraživati istinu, očitovati i širiti svoje mišljenje te treba biti po istini obaviješten o događajima javnog života, što bi bio naravni psihološki temelj dijaloga (usp. GS 59). A teološki temelj i izvor dijaloga je Božja ljubav iz koje je i radi koje je sve stvoreno (usp. GS 13).⁵⁵ Taj se dijalog posve očitovao u Isusu Kristu. Dijalog se u Crkvi shvaća u smislu zajedništva: smisao se dijaloga za kršćansku praksu sastoji u višenju kršćanske ljubavi a povezan je s ljudskim dostojanstvom koje svoje ishodište ima u Bogu i Kristovoj otkupiteljskoj ulozi (usp. GS 16).⁵⁶

O dijalogu unutar Crkve govori i enciklika koncilskoga pape Pavla VI. *Ecclesiam suam*,⁵⁷ koja je objavljena 1964. godine na prvu godišnjicu njegova pontifikata (usp. ES 116–119). Dijalog je znak vremena (usp. ES 80), a kršćanski dijalog utemeljen je na ljubavi. Za Crkvu je dijalog oblik evangelizacije (usp. ES 90–93). Dijalog se pritom vidi dijelom samoga života i funkcioniranja crkvene zajednice. Stoga se potiče da »razgovor unutar same Crkve postane gorljiviji, da bude bogatiji temama, da pronade nove sugovornike tako da poraste životna

⁵³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti* (dalje: GS).

⁵⁴ Usp. Paul-Werner SCHEELE, Unutarnji crkveni dijalog, u: *Svesci*, (1967.) 1, 6–11.

⁵⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 2 i 4, u: *Dokumenti*.

⁵⁶ Usp. Tonči MATULIĆ, *Metamorfoze kulture*, Zagreb, 2009., 188.

⁵⁷ Usp. PAVAO VI., *Ecclesiam suam. Enciklika o Crkvi* (6. VIII. 1964.), Zagreb, 1970. (dalje: ES).

snaga i posvećenje otajstvenoga Tijela Kristova ovdje na zemlji... A sve one koji pod vodstvom zakonite crkvene vlasti uzimaju udjela u životnom razgovoru Crkve, Mi hrabrimo i blagoslivljamo» (ES 119). Konstitucija *Gaudium et spes* dijalog u Crkvi također smatra potrebnim za jačanje crkvenoga zajedništva: »Zato se, međutim, traži da prije svega promičemo u samoj Crkvi međusobno cijenjenje, poštovanje i slogu, priznajući svaku zakonitu raznolikost kako bi se uvijek plodonosnije uspostavljao dijalog između svih koji čine jedan Božji Narod« (GS 92). Pritom se kaže da je »jače ono što sjedinjuje vjernike nego ono što ih dijeli; neka bude u nužnim stvarima jedinstvo, u nesigurnome sloboda a u svima ljubav« (GS 92). Za ostvarenje takva dijaloga potrebno je, kako je to istaknuo Bono Zvonimir Šagi, razumjeti specifičnosti dijaloga koji treba promatrati kroz cjelinu crkvenoga života, kroz osjećaj crkvenosti ali i osjećaj suodgovornosti za cijelu Crkvu.⁵⁸ Izvorište i dohodište dijaloga jest u slobodi, kako je to isticao Željko Mardešić, a svrha dijaloga je međusobno obogaćenje.⁵⁹ Pritom je posebno upozoravao na nedovršenost dijaloga vjernika u Crkvi, pitajući se ima li uopće kod nas toga koncilskog dijaloga među vjernicima unutar Crkve.⁶⁰

U *Communio et progressio* ističe se da Crkva treba dijalog i to na širokom području svoga djelovanja (usp. CP 117). No, već se u sljedećoj rečenici kaže da vjerske istine čine samu bit Crkve i ne mogu se slobodno tumačiti. Ipak, kako Crkva napreduje s poviješću ljudskoga roda, mora se prilagoditi i to na dva područja: a) izlaganjem istina vjere koje će biti prilagođeno vremenu i mjestu, te b) posadašnjenjem svoga pastoralnog djelovanja ritmu obnove u svijetu.

Pastoralna instrukcija *Aetatis novae*⁶¹ podsjeća na temeljna prava na dijalog i na informaciju unutar Crkve, kako to zahtijeva i *Communio et progressio* (usp. CP 114–121) kao i na nužnost pronalaska sredstava za promicanje i zaštitu tih prava. Prema *Zakoniku kanonskoga prava*, vjernici »imaju pravo očitovati ... vlastite potrebe, pogotovo one duhovne, kao i svoje želje«⁶². Također imaju »pravo, te nekad i dužnost, da svojim pastirima izraze vlastito mišljenje o pitanjima koja se tiču dobra Crkve«⁶³.

⁵⁸ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, *Dijalog unutar Crkve. Vjernici-laici, intelektualci, žene, redovnici*, u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1998.) 2–4, 293–308, ovdje 295.

⁵⁹ Usp. Željko MARDEŠIĆ, *Rascjep u svetome. Sjećanje na Drugi vatikanski koncil*, Zagreb, 2007., 127.

⁶⁰ Usp. *Isto*, 30–31.

⁶¹ Usp. PAPINSKI SAVJET ZA SREDSTVA JAVNOG PRIOPĆIVANJA, *Nadolaskom novog doba. Aetatis novae o društvenoj komunikaciji dvadeset godina nakon Communio et progressio* (22. II. 1992.), br. 10, Zagreb, 1992. (dalje: AN).

⁶² *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1996., kan. 212, § 2.

⁶³ *Isto*, kan. 212, § 3.

I najnoviji dokument o laicima Hrvatske biskupske konferencije potiče vjernike laike da se uključe u društveni život i u rješavanje gorućih problema.⁶⁴ Za taj dijalog s društvom vjernici laici moraju poznavati probleme i suvremena društvena kretanja te trajno upoznavati svoju vjeru i društveni nauk Crkve kako bi u društvo mogli unositi kršćanski pogled na svijet.

Kad se u crkvenim dokumentima govori o dijalogu, tad se najčešće misli na ekumenski, međuvjerski ili dijalog Crkve i svijeta. Takav dijalog potreban je posebno stoga što se otvaranjem suvremenome svijetu, koje je započelo s Drugim vatikanskim koncilom, Crkva suočava i s relativiziranjem vrijednosti, moralnih postavki. Svjetovni mediji Crkvu gledaju i o njoj pišu kao o bilo kojoj drugoj ustanovi ili organizaciji unutar društva, a uz zahtjeve za demokratizacijom društva traži se i demokratizacija Crkve.

Zato se dijalogu, ne samo onome među vjernicima u kontekstu prenošenja svjedočanstva vjere, nego i dijalogu sa suvremenim svijetom, daje posebna važnost u *Noti s pastoralnim smjernicama za Godinu vjere*.⁶⁵ U njoj se osobita uloga namjenjuje katoličkim sveučilištima i katoličkim intelektualcima. Posebno mjesto u unutarcrkvenome dijalogu trebaju imati župe u kojima se okupljaju Kristovi vjernici laici i raspravljaju o svojim konkretnim problemima i poteškoćama.⁶⁶ Taj dijalog je sigurno veoma važan jer u njemu Crkva može puno učiniti za mir u svijetu, kao ona koja potiče na mirno rješavanje sukoba i posrednički djeluje na već sukobljene strane. Isto tako je važan dijalog s drugim vjerama i vjerskim zajednicama jer se veliki sukobi u svijetu događaju vrlo često između naroda različitih vjerskih uvjerenja, jer je vjera često povezana s kulturom, mentalitetom pa i razinom svijesti.

Govor o unutarcrkvenome dijalogu neki teoretičari pak stavljaju samo u kontekst imperativa naviještanja evanđelja, odnosno dijalog vide samo između učiteljstva i vjernika u smislu poučavanja i ispravnoga vršenja vjerske prakse. Tako Paul-Werner Scheele ističe da je zadaća Crkve slušati riječ Gospodnju pa se time već na neki način definira položaj unutarcrkvenoga dijaloga.⁶⁷ Dakle, dijalog u Crkvi povezuje se s disciplinom unutar Crkve, to jest poštovanjem i poslušnošću prema hijerarhiji i crkvenome učiteljstvu i tako mu se ne daje velika važnost. Upravo je takav stav vrlo čest, pa je to možda i razlog zbog kojega postoji općenit dojam da pravoga dijaloga unutar Crkve ima vrlo

⁶⁴ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj*, Zagreb, 2012., br. 90.

⁶⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Nota s pastoralnim smjernicama za Godinu vjere* (6. I. 2012.), u: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=140063> (22. XI. 2012.).

⁶⁶ Usp. *Isto*, poglavlja II, III i IV.

⁶⁷ Usp. Paul-Werner SCHEELE, *Unutarnji crkveni dijalog*, 6.

malo, posebno onoga u koji bi bili uključeni laici kao sudionici koji bi imali o čemu suodlučivati, osim možda na lokalnoj razini u materijalnim stvarima. Zato, premda želja za dijalogom pa i deklarirana volja postoji, pitanje je koliko je taj dijalog doista zaživio.

Koncilsko naglašavanje dijaloga bilo je dio pokušaja pomirenja Crkve s tekovinama moderne.⁶⁸ Modernu su pak neki teoretičari kao Charles Taylor smatrali u njezinoj srži etičkim djelom nastalim na kršćanskim korijenima gdje su se pojedinci koji nisu bili uključeni u hijerarhiju udružili da bi kroz ostvarenje svojih legitimnih ciljeva služili općem dobru.⁶⁹ Koncil pritom nije nekritički prihvatio sve ono što je moderno društvo donosilo, nego je stavio i pred Crkvu i pred društvo snažne izazove. No, potvrdio je i da se više ne može bez dijaloga, kako onoga u Crkvi tako i Crkve sa suvremenim svijetom i ostalim kršćanskim Crkvama i vjerskim zajednicama (usp. GS 92). Isto tako ističe se i rastuće značenje medija u društvu (usp. GS 6).

2.3. *Mediji u službi javnoga mnijenja i dijaloga*

Dijalog se u Crkvi stavlja u kontekst istine i općega dobra, u čemu mediji imaju posebnu odgovornost kao suvremeni areopag za razmjenjivanje ideja i rasta u razumijevanju i solidarnosti.⁷⁰ Odgovornost medija je, prema crkvenome shvaćanju, tim veća jer po njima ljudi dolaze u vezu s različitim osobama i događajima i oblikuju svoje mišljenje o svijetu u kojemu žive i mijenjaju svoj način shvaćanja značenja života.⁷¹ Stoga Ivan Pavao II. traži da se promiče dijalog i prijateljstvo medija i Crkve,⁷² a u kontekst dijaloga Crkve i svijeta stavlja se i internet.⁷³

Sloboda izražavanja i sloboda tiska u pastoralnoj uputi *Communio et progressio* stavlja se u službu rasta Božjega kraljevstva jer tamo gdje mediji pridonose »zajedništvu i napretku«, kako je to već programatski istaknuto na početku dokumenta, ne čine to samo na svjetovnome ili političkome području nego time daju i prinos dostojanstvu ljudske osobe i u konačnici ostvarenju kraljevstva Božjega i u službi su evangelizacije (usp. CP 1 i CP 18). U *Commu-*

⁶⁸ Usp. James Gerard McEVOY, Proclamation as dialogue: Transition in the church-world relationship, u: *Theological Studies*, 70 (2009.) 4, 875–903, ovdje 879.

⁶⁹ Usp. Charles TAYLOR, *Varieties of Religion Today*, Cambridge, Mass., 2002., 67.

⁷⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Deset poruka za slavlje Dana sredstava društvene komunikacije*, Zagreb, 2003., 65.

⁷¹ Usp. *Isto*, 47.

⁷² Usp. *Isto*, 41.

⁷³ Usp. *Isto*, 58.

nio et progressio, kao u prvom crkvenom dokumentu koji o tome progovara, shvaća se masovna komunikacija u službi razvoja cijeloga društva, jer sredstva masovne komunikacije i njihove nove tehnike stvaraju forum, prostor, areopag, kako će to kasnije istaknuti Ivan Pavao II.,⁷⁴ za dijalog i susret svih skupina u društvu (usp. CP 19). Upravo se u slici okrugloga stola pokazuje kakva se uloga daje medijima u suvremenom društvu, jer oni omogućuju komunikaciju cijelog društva o važnim pitanjima, a različite društvene skupine mogu zauzeti stajališta o aktualnim temama čitajući izvješća, vijesti, komentare, prateći sadržaje medija i razgovarajući o njima (usp. CP 24). Komunikacija se stoga ne shvaća samo kao puko sredstvo nego i kao cilj, jer što je više komunikacije, odnosno dijaloga u društvu manje je prisile i manipulacije.⁷⁵

U dokumentu *Communio et progressio* progovara se i o mogućim zloporabama na području komunikacije i sredstava društvene komunikacije, stoga se ističe i neophodnost etičkoga pristupa (usp. CP 9). Formulirani su i temeljni zahtjevi koje sredstva društvene komunikacije moraju zadovoljavati da bi mogla imati pozitivan učinak u društvu, a pritom se upozorava na odgovornost koju imaju ne samo oni koji su vlasnici medija nego i novinari i primatelji. Neophodnost komunikacije u društvu podrazumijeva i slobodu pristupa informaciji i slobodu medija. Izričito se kaže da je nemoguće stvoriti javno mnijenje ako prethodno ne postoji mogućnost pristupa izvorima i kanalima obavještavanja i slobodnog izražavanja (usp. CP 33). U duhu *Deklaracije o pravima čovjeka* dokument govori o važnosti i značenju slobode obavještavanja i misli da bi se građani osjećali odgovorni za društveni život te o zaštiti te slobode u zakonodavstvima u »pluralističkim« društvima (usp. CP 46). Novinare se pritom smatra poticateljima dijaloga u društvu (usp. CP 73) pa iz toga proizlazi i pitanje trebaju li katolički novinari, odnosno novinari u katoličkim glasilima biti i na koji način poticatelji dijaloga u Crkvi? Posebno je važno da mediji daju riječ svim relevantnim skupinama u društvu kako bi se ostvario dijalog (usp. CP 74).

Za dijalog je posebno važna i odgovornost primatelja informacija, odnosno medijskih sadržaja jer ako su oni pasivni i zatvoreni, komunikacija je jednosmjerna i ne može se govoriti o dijalogu (usp. CP 81). Stoga se traži medijska pedagogija, odnosno odgoj za medije ali i daljnja naobrazba komu-

⁷⁴ Usp. IVAN PAVAO II., Sredstva društvene komunikacije – areopag za promicanje uloge žene u društvu, u: IVAN PAVAO II., *Deset poruka za slavlje svjetskog dana sredstava društvene komunikacije*, 23–28.

⁷⁵ Usp. Bernard LAUX, *Kommunikation und Öffentlichkeit*, u: *Medien praxis*, (1991.) 6, 5–24, ovdje 9.

nikatora (usp. CP 64). Velik dio dokumenta progovara o ulozi sredstava društvene komunikacije u životu katoličkih vjernika i Crkve (usp. CP 125). Mediji pomažu Crkvi shvatiti suvremeni svijet, omogućuju unutarcrkveni dijalog, pomažu Crkvi shvatiti mentalitet i ljude današnjega doba kojima treba prenijeti riječ Božju. Osim toga, govore jezikom koji suvremeni čovjek razumije.

Communio et progressio nije izravno dokument Drugoga vatikanskog koncila, ali mu po svom sadržaju svakako pripada pa dok dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* definira Crkvu prema unutra, a *Gaudium et spes* prema van, pastoralna uputa *Communio et progressio* može se shvatiti i kao komunikacijski ustav ili povelja⁷⁶ Katoličke crkve koja ukazuje na to kako se unutar modernoga, demokratskoga društva preko medija može uspješno naviještati evanđelje i temeljne postavke katoličke vjere i morala.

No, Crkva komunicira uglavnom putem bogoslužnih i drugih oblika susretanja svojih članova – mogli bismo reći pozitivno – putem izvornog oblika komunikacije. To je dobro i prednost, ali je i problem jer takav način komunikacije javna glasila čini manje potrebnima pa je onda i zanimanje Crkve za njih slabije. Stoga će mnogi pitati: Trebaju li uopće Crkvi javna glasila jer ona do svoje ciljane javnosti, tj. vjernika dopire s propovjedaonica? Mediji ne mogu zamijeniti propovjedaonice, istaknuo je papa Pavao VI. u enciklici *Ecclesiam suam* iz 1969. godine. No, već se u enciklici *Evangelii nuntiandi* upozorava da Crkva u svrhu evangelizacije i katehizacije mora koristiti suvremena sredstva društvene komunikacije te bi se osjećala krivom pred Gospodinom kada ih ne bi koristila.⁷⁷

Dvadeset godina nakon pastoralne upute *Communio et progressio* objavljen je dokument *Aetatis novae* (*Nadolaskom novog doba*) koji je nastao na temelju promišljanja razvoja društva i medija tijekom rečenoga razdoblja. U *Aetatis novae* ističe se da Crkva u dijalogu s modernim svijetom želi razgovarati s odgovornima za sredstva priopćavanja (usp. AN 8). Svjesna je da radi toga sama mora razumjeti medije te podupirati i poticati one koji u njima djeluju, također mora razvijati svoju medijsku politiku, truditi se oko izrade antropologije i teologije komunikacije kako bi i sama teologija postala komunikativnijom. Dokument potiče odgovorne u Crkvi da »dobrohotno i mudro« odgovaraju na upite medija te da s onima koji ne dijele vjeru nastoje uspostaviti odnose povjerenja i međusobnog poštovanja. Najvažniji je u tom dokumentu prijedlog pastoralnog plana za obavijesna sredstava koji se nastavlja na pasto-

⁷⁶ Usp. *Isto*, 20.

⁷⁷ Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu* (8. XII. 1975.), Zagreb, 2000., br. 45.

ralnu uputu te o nekim pitanjima govori opreznije i jasnije upravo na temelju dvadesetogodišnjeg odmaka i iskustva.⁷⁸ I papa Ivan Pavao II. u pismu *Brzi razvoj*⁷⁹ upozorava da se medijsko djelovanje Crkve mora uklopiti u pastoralno planiranje, a ne ga prepustiti inicijativama pojedinaca ili malih skupina. No, taj dokument kao da još uvijek nije pročitao u mjesnim Crkvama te o nekom pastoralnom planu na području medija nema ni traga. I to ne samo kod nas.

U međuvremenu pojavio se internet i sve mogućnosti komunikacije koje donose nove tehnike i koje mogu poboljšati komunikaciju unutar Crkve. Tako onda dokument *Crkva i Internet* potiče odgovorne da nastoje razumjeti i koristiti taj novi medij u njegovoj izravnoj, neposrednoj i interaktivnoj komunikaciji koja više nije jednosmjerna i silazna.⁸⁰

Zaključak

Vidjeli smo da se pojmovi javnosti, javnog mnijenja i dijaloga upotrebljavaju u dokumentima građanskog društva kao i u crkvenim dokumentima te u adekvatnoj literaturi. No, oni očito nemaju jednako značenje na oba područja. Doduše, Crkva se može opisivati sociološki, ali takav opis (npr. skupina istomišljenika koji su se međusobno organizirali) ne iscrpljuje njezino značenje, nego ona ima i svoju teološku dimenziju, kao narod Božji koji se konstituira u zajednici koja blaguje tijelo Kristovo, a vođena je Duhom Svetim.⁸¹ To je važno za komunikaciju unutar Crkve, koja je prvotno izravna i ne može ju zamijeniti komunikacija preko medija. Kaže se da je Crkva misterij, u smislu da ga nije lako shvatiti ili pak da je riječ o vanjskoj pojavnosti koja ima duhovno značenje i duhovni cilj, kao sakrament Božje prisutnosti i njegova kraljevstva u ovom svijetu. Ali ona je i ovozemaljska zajednica pa se ne može pobjeći i od te činjenice.

Te razlike onda određuju i značenje slobode mišljenja i govora, javnoga mnijenja i dijaloga u građanskom društvu i u Crkvi. Dok je u građanskom društvu praktički sloboda mišljenja bez ograničenja, a sve su druge slobode ograničene samo zakonom, koji se ne smije kršiti, ali se smije boriti za to da ga se promijeni ako građanima ne odgovara, u Crkvi postoje opisana ograničenja.

⁷⁸ Usp. Mirko MATAUŠIĆ, Mediji u životu Crkve. u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, Đakovo, 132 (2004.) 5, 351–355.

⁷⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Brzi razvoj*. Apostolsko pismo odgovornima za društvenu komunikaciju (24. I. 2005.), br. 9.

⁸⁰ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENE KOMUNIKACIJE, *Crkva i Internet* (28. II. 2002.), br. 6, Zagreb, 2002.

⁸¹ Usp. Josef HÖFER – Karl RAHNER (ur.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, VI, Freiburg, 1986., 175.

Građani su u državi pozvani na sudjelovanje u dijalogu društva ne kao poslušnici, nego kao suvereni partneri. Oni biraju vlast i ona je njima odgovorna, oni je mogu smijeniti. U Crkvi se ističe poslušnost riječi Božjoj, ali i crkvenom učiteljstvu i pastirima. Župnik nije odgovoran vjernicima, nego biskupu, a biskup papi, što onda dijalog u Crkvi čini drukčijim od dijaloga u društvu. Premda se na razini crkvenih dokumenata potiče unutrašnji dijalog, realna ograničenja u slobodi mišljenja i mogućnostima dijaloga uzrokuju da među vjernicima, posebno među laicima, koji bi trebali biti poveznica Crkve s građanskim društvom, ima malo interesa za taj dijalog. Za nj često u širim slojevima vjernika nedostaje i potrebno znanje na teološkom području pa se ponovno otvara pitanje odgoja i naobrazbe vjernika laika za preuzimanje uloge u Crkvi i u društvu. Mnogi se boje dijaloga jer se dijalog često izjednačava s polemikom.

U građanskom društvu mediji imaju bitnu konstitutivnu ulogu pri oblikovanju javnoga mnijenja, kontroli vlasti i poticanju društvenoga dijaloga. Od njih se traži kritičan stav prema svim odgovornima u društvenim strukturama. U Crkvi su mediji tek korisno pomagalo, a ne konstitutivni dio njezina unutrašnjega života. Crkveni mediji praktički ne mogu vršiti kontrolnu funkciju jer nije zamislivo da podvrgnu kritici nositelje crkvenih službi, čime predstavnici svjetovnih medija često opravdavaju svoj bespoštedni pristup nedostacima crkvenoga života i djelovanja. Zato vrlo snažni poticaji crkvenih dokumenata da se koriste mediji u djelovanju Crkve ostaju daleko od ostvarenja. Crkva svoju bitnu komunikaciju obavlja izravnim okupljanjima vjernika. Nije cilj ovoga teksta raspravljati o mogućnostima promjena u unutrašnjoj strukturi Crkve niti želimo tvrditi da su te promjene potrebne. Svakako je riječ Božja kao korektiv ljudskom mišljenju vrlo korisna. No, procesi koji se odvijaju u zapadnim visoko razvijenim kršćanskim zemljama ukazuju na to da će i kod nas uskoro nastati veliki problemi.

Valjalo bi ipak naglasiti da Crkva može građansko društvo prihvatiti kao nešto što je nastalo na humusu evanđelja i čija su pozitivna ostvarenja prevladala kao društveni model koji prihvaćaju i druge kulture i civilizacije. Naravno da taj model treba još mnogo poboljšanja i Crkva u tome, zbog svoje ukorijenjenosti u istini božanske riječi, može puno pomoći.

Zato nastavak onoga što je započeo Drugi vatikanski koncil, a to je proučavanje svih elemenata toga društvenoga modela i podrška njegovu pozitivnom razvoju, može Crkvi biti samo korisno te joj otvoriti put da ono najbolje od toga društva preuzme ne samo u svoj pojmovnik nego i u svoju praksu, u svoj život. Na taj se način Crkva može uključiti u kratkoročno poboljšanje

društvenih odnosa na području politike, gospodarstva, kulture i medija, što ljude najviše zanima. I to povezati sa svojim najvažnijim područjem: preobrazbom i obnovom čovjeka, što je jedini pravi put do osobne sreće i istinskoga poboljšanja društva. I ne treba se bojati ako zbog toga (p)ostane malo stado.

Mnogi će reći da smo imali bolje javno mnijenje u Crkvi u doba komunizma. Razlog je možda u tomu što su vjernici bili isključeni iz širega društvenog života pa su zaista imali svoje paralelno društvo. Budući da danas možemo sudjelovati u društvenom životu, vjernici laici više su zainteresirani za to šire javno mnijenje. I to bi Crkva trebala poticati tako da organizira osposobljavanje svojih članova (novinara, političara i gospodarstvenika) da bolje upoznaju kršćanska načela i da budu u stanju afirmirati ih u društvenom dijalogu. To može onda potaknuti življi dijalog unutar same Crkve te puno intenzivniji rad s mladima i odraslima, a ne većinom s djecom do petnaeste godine. Na taj će se način onda i crkveni mediji otvoriti širem spektru tema i pitanja, a Crkva postati proaktivna u dijalogu društva, a ne samo reagirati kad se dogodi nešto negativno. Tada će postati vidljivo da Crkva u svojim sadržajima nudi mnogo više od upozorenja na stranputice suvremenoga društva: pobačaj, umjetna oplodnja, eutanazija, spolni odgoj u duhu rodne ideologije i slično. A bez toga intenzivnijega bavljenja svim važnim ljudskim i društvenim pitanjima teško će nešto biti od nove evangelizacije o kojoj se već godinama govori. To bi pridonijelo prevladavanju situacije u kojoj se većina stanovništva naše domovine priznaje doduše katolicima, ali od Crkve i crkvenoga nauka uzimaju selektivno samo ono što im odgovara (krštenje, svečanu prvu pričest, krizmu, crkveno vjenčanje, sprovod, blagdane) dok svakodnevni život ostaje daleko od crkvenih načela.

Važno pitanje za unutrašnji dijalog Crkve, a još više za dijalog sa svijetom, jest odnos sa svjetovnim medijima. I četrdeset godina nakon donošenja pastoralne instrukcije *Communio et progressio* mnogi se u Crkvi boje javnosti i zatvaraju medijima, što dovodi u pitanje i samu evangelizaciju, jer oni koji su se udaljili od Crkve ali i oni koji ne čitaju crkveni tisak saznavat će o Crkvi i njezinu djelovanju samo iz izvješća i komentara svjetovnih medija. Ti mediji Crkvi često nisu skloni i o njezinu djelovanju izvještavaju senzacionalistički, pišući isključivo o crkvenim propustima ili skandalima unutar Crkve. Crkveni se ljudi, kako svećenici tako i teolozi laici, s druge strane često zbog straha od kritike na račun njihova ali i općeg crkvenog djelovanja zatvaraju medijima i javnosti što dovodi do izdvajanja Crkve iz društva i iz dijaloga u društvu u kojemu bi Crkva, na temelju evanđelja i svoga socijalnog nauka, svakodnevno imala i trebala što reći. Kao poticaj dijalogu Crkve unutar sebe i sa svijetom

medija, može poslužiti i tvrdnja pape Benedikta XVI. na proglašenju Godine vjere. Tom je prigodom istaknuo: »Ako su se koncilski oci s povjerenjem otvorili dijalogu s modernim svijetom, učinili su to jer su bili sigurni u svoju vjeru«. ⁸²

Na razini teorije Crkva svakako ne odustaje od dijaloga i utjecaja na stvaranje javnoga mnijenja. Tako se u *Noti s pastoralnim smjernicama za Godinu vjere* ističe da u tome posebno mjesto i ulogu trebaju imati župe kao mjesta okupljanja vjernika laika, ali i župni listovi, župne mrežne stranice i laičke udruge. To su mjesta gdje vjernici laici imaju najviše mogućnosti iznijeti svoje mišljenje kako bi se čuo njihov glas, da budu aktivni u životu zajednice, pa i da budu kritični te pridonesu poboljšanju stanja u Crkvi i u društvu.

Summary

PUBLIC OPINION AND DIALOGUE IN THE CHURCH

Suzana PERAN

Croatian Catholic Press Agency (IKA)
Kaptol 4, HR – 10 000 Zagreb
suzanavp@gmail.com

Juraj Mirko MATAUŠIĆ

Centre for Croatian Studies, University of Zagreb
Borongajska cesta 83d, HR – 10 000 Zagreb
mirko.matausic@ofm.hr

The article deals with the concepts of public opinion and dialogue in the Church and society. Based on literature from the field of media theory, documents of the Second Vatican Council and Church documents on the mass media, the development of the concepts of the public and public opinion in civil society and the Church is presented. The article also identifies problems that occur when concepts and models of civil society are applied to relations within the Church. Attention is given to the right to information, which Pope John XXIII considered one of the fundamental human rights, as is seen from secular and Church documents. It is emphasized that the Second Vatican Council considered dialogue to be an important determinant of the continued life of the Church and insistence on dialogue was one of the elements with which the Council

⁸² Usp. BENEDIKT XVI., Potrebno je pronositi vjeru pustinjama suvremenog svijeta, u: *Bilten IKA-vijesti*, (2012.) 46, 26.

attempted to reconcile the Church with the present. In the context of discussion on the public and public opinion, it is noted that the public is also changing through the development of modern media, which represents a challenge to Church ministry and proclamation. In the conclusion, the roles of Catholic institutions, media and journalists in creating dialogue within the Church and forming Church public opinion are pointed out. The obligation of the Church to participate in the creation of public opinion in society, which it set for itself in its documents, and the importance of the formation of the lay faithful to be able to defend Christian principles in public dialogue are stressed. The extent to which the lack of genuine dialogue within the Church hampers its credibility in social dialogue should be studied.

Key words: *public, public opinion, dialogue, mass media, right to information.*